

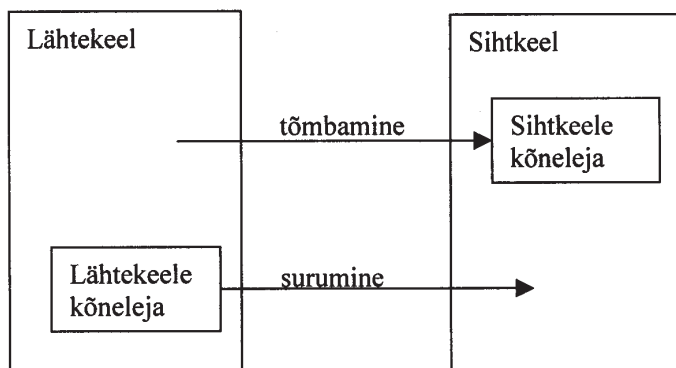
KEELEKONTAKTI MÕJU EESTI SIHITISKÄANETE KASUTAMISELE*

MARTIN EHALA

Teoreetiline sissejuhatus

Keelilise materjali ühest keelest teise ülekandumist uuritakse üsna mitmes keeleteaduse valdkonnas, alates psühholingvistikast, struktuuralsest keeleteadusest ja keeletüpoloogiast kuni sotsiolingvistika ja dia-kroonilise keeleteaduseni välja. Artiklis peatun ma küsimusel, kuidas keelt teise keelena kõnelejate innovatsioonid jõuavad emakeelekõnelejate uususesse.

Keeleline materjal saab põhimõtteliselt ühest keelest teise liikuda kahel viisil: tõmbamise ja surumise teel (vt Van Coetsem 1988; Johanson 2002; Winford 2005). Esimesel puhul on kontaktmõju allikaks emakeelekõneleja, kes võtab lähtekeelest materjali ja tõmbab selle oma emakeelde (sihtkeelde). Teisel juhul on allikaks lähtekeele kõneleja, kes viib oma emakeele mõne joone üle oma teise keele varianti ja viimast kasutades surub need sihtkeelde (vt joonist 1).

Joonis 1. Keelematerjali ülekandumise viisid.

Tõmbamisel ja surumisel on erinevad tagajärjed. Kui tõmbamise puhul kandub üle põhiliselt laensõnu, tagasihoidlikult morfosüntaksit ja väga vähe foneetilist materjali, siis surumise puhul on mõju eriti tugev fonoloogias, suhteliselt tugev morfosüntaksis ning märgatavalt nõrgem sõnavaras (Thomason,

* Uuring on tehtud ETF-i grandid 6147 „Eesti keele grammatika ja sõnavara dünaamika 1990.–2000. aastatel” raames. Täna Pille Eslonit, Helle Metslangi ja Anna Verschikut abi eest uurimismeetodi ja testlausete väljatöötamisel ning Helin Kapstat, Anastassia Zaborodskajat, Aire Veskimäge ja Gerli Ruusi andmete kogumise ja digitaliseerimise eest, samuti kõik koole, kes nõustusid uuringus osalema.

Kaufmann 1988). Diakroonilises keeleteaduses nimetatakse tõmbamisest tingitud mõjusid tavaliselt superstraadimõjudeks, surumisest tingitud mõjusid substraadi- ja adstraadimõjudeks (Thomason 2001).

Vaadeldes eesti keele seisundit keelelise domineerimise ehk substraadi-superstraadi nurga alt, siis pole kahtlust, et kõige tõenäolisem keel, millest eesti keele kõnelejad materjali praegusel ajal tõmbavad, on inglise keel: selle oskajaskond on eesti keelt emakeelena kõnelejate hulgas ilmselt kõige arvukam ja inglise keele staatus eesti keeleruumis kõrgeim. Küllaltki ulatuslik on ka vene keele oskajate hulk eriti keskealiste ja vanema põlvkonna seas ning mõnevõrra osatakse ka soome keelt, eriti Tallinna piirkonnas. Arvestades, et Venemaa maine ei ole eestlaste silmis eriti kõrge ja soome keele oskajaskond on suhteliselt väiksearvuline, on nende keelte osa ilmselt nüüd ja lähitulevikus väiksem.

Mis puutub surumisse, siis siin on eesti keele seisund viimase 15 aastaga oluliselt muutunud. Kuni nõukogude aja lõpuni oli eesti keelekogukond korporatiivne (vt Ehala 1998), mis tähendas, et eesti keel oli sisuliselt etniliste eestlaste siseringi kood, mida võõrkeelena oskas vaid väike hulk Eesti põlisvähemuste liikmeid ja estofiile. Seetõttu oli eesti keelt võõrkeelena kõnelejate surumismõjude osa eesti keelt mõjutavate tegurite hulgas peaaegu olematu. Praeguseks on eesti keelt teise keelena kasutajate hulk märgatavalt kasvanud, mis suurendab kindlasti ka surumispõhist variatiivsust. Et valdav enamik eesti keelt teise keelena kõnelejaist räägib emakeelena vene keelt, on surumismõjude peamiseks allikaks vene keel.

Surumismõju on iseäranis huvitav nähtus keelemuutuse leviku vaatenurgast. Ei ole mingi uudis, et keelt teise keelena kõnelejad kannavad emakeele jooni üle vahekeelde, üldistavad sihtkeele reegleid ja teevad ka lihtsalt süsteemituid vigu, mida kõiki võib sihtkeele normist lähtudes pidada kõrvalekalleteks ehk fluktuatsioonideks (vt Ehala 1996). Ka eesti keele sihitiskäänete kasutamise kohta on ilmunud uurimusi, mis näitavad selgelt, et keelt teise keelena kõnelejad hälbivad sihtkeele normist (Torn 2003; Pool 2005; 2006; 2007). Seega on surumispõhine variatiivsus eesti keeleruumis täiesti olemas. Küsimus on selles, kas ja kuidas teise keele kõnelejate fluktuatsioonid levivad vastuvõtvasse keelde ja põhjustavad selle muutumist.

S. G. Thomason (2001) on väitnud, et see juhtub n-ö läbirääkimiste teel, kui keelt vahetavate teise keele kõnelejate keelevariandi ja emakeelekõnelejate variandi põhjal kujuneb uus variant, milles osa surumismõjusid aktsepteerib kogu kõnelejaskond, aga osa mitte, mistõttu viimased ajapikku hääbuvad. Kuidas need „läbirääkimised“ toimuvad, on kirjanduses jäänud suhteliselt hämaraks. XX. Johanson (2002: 304) peab surumismõjude laiemat levimist võimalikuks sel juhul, kui keelelise domineerimise vahekord pöördub vastupidiseks. Donald Winford (2005) on esitanud hüpoteesi, et muutuste ülekanne substraatkeelest superstraati võib toimuda nende superstraadi kõnelejate kaudu, kes on küll ise keele vahetanud, kuid oskavad ja kasutavad veel substraatkeelt. Seega väidab Winford, et surumismõjud tulevad keelde tege-likult hoopis tõmbamise tulemusel.

Kindlasti tuleb arvestada, et keeleliste innovatsioonide levikul on kõnelejate prestiižil ja rühmaidentiteedil oluline roll (vt Labov 1963; Milroy, Milroy 1992). Et teise keele kõnelejad on emakeelekõneleja jaoks selgelt välisrühma liikmed ja nende keelevariant madalama staatusega kui kirjakeel, siis ei ole

erilisi põhjusi, miks peaks emakeelekõnelejad teise keele kõnelejate vahekeelest uuendusi üle võtma. Seega puudub tüüpilise surumismõju puhul „läbirääkimisteks” selge ja ühemõtteline motivatsioon.

S. G. Thomason (2001) on esitanud läbirääkimiste illustreerimiseks vaid ühe näite Serbia ungarlaste keelevahetusest. Serbo-horvaadi keeles on rõhk vaba, ungari keeles esisilbil. Suutmata ära tabada, et rõhk on vaba, said Serbia ungarlased siiski aru, et see pole esisilbil. Selle tulemusel tekkis nende vahekeelde reegel, et rõhk on eelviimasel silbil. Piirkonna serbohorvaadid on võtnud selle joone ungarlastelt üle. Nii on uues keelevariandis rõhk seal, kus see ei olnud algselt kummaski keeles. Samal ajal on kirjanduses palju rohkem näiteid sellest, kuidas keelt vahetanud rühma surumismõjudega varian-dist on kujunenud piiratud kõnelejaskonnaga etnolekt, mille tunnustel ei ole üldiselt kalduvust levida emakeelekõnelejate kasutusse isegi lokaalselt (Anderson 1999; Clyne 2003: 152–157).

Seega on küsimus lahtine ja uuringud, mis surumismõjude levikumehhanismi täpsemalt analüüsiks ja hüpoteese kontrolliks, puuduvad peaaegu täiesti (vt Ehala, Üprus 2008). Artikli eesmärk ongi analüüsida eesti keele sihitise käändevaliku varieerumist, et välja selgitada, kas osa sellest võiks olla tingitud keelekontaktidest (eriti just surumisest), kuidas see mõju on leidnud tee emakeelekõneleja uususesse ja milline võiks olla selle pikaajaline mõju eesti sihitise süsteemile. Selle ülesande saavutamiseks tuleb lahendada kaks suhteliselt keerulist metodoloogilist probleemi: 1) leida vahend, millega saada piisavalt usaldusväärset materjali sihitise vormivariantide innovatiivse kasutamise kohta; 2) leida vahend, millega kontrollida, missugune seos on nende variantide esinemisel eesti keelt emakeelena ja teise keelena kõnelejate kontaktidel.

Eelnevast lähtuvalt jaguneb artikkel neljaks osaks: esimeses osas antakse ülevaade uuringu metodoloogiast, valimist ja keelekontakti tugevuse mõõtmisest valimi moodustanud keelejuhtide hulgas. Teises osas antakse ülevaade sihitise käändevaliku varieerumisest ja surumismõjuliste vormide esinemusest. Artikli kolmandas osas analüüsitakse ilmnenud variatsioonitrendide sotsiolingvistilist iseloomu, et välja selgitada selle levikumehhanismid. Artikli kokkuvõttes osas arutletakse, kuidas võivad need keelekontaktid mõjutada eesti keele sihitise süsteemi pikas perspektiivis.

1. Metodoloogia

1.1. Andmekogumismeetod

Varasemad uuringud (vt Üprus 2005) on näidanud, et keelekontaktidest tingitud innovaatiliste vormide esinemus on võimaliku muutuse algjärgus väga väikese sagedusega, mistõttu on väga raske saada piisaval hulgal usaldusväärseid keelenäiteid. See tingis katselise uurimismeetodi valiku. Sobivaimana näis kirjaliku küsitluse vorm, mis võimaldas saada keeleandmeid suurelt hulgalt vastajatelt. Meetodi puuduseks on küsimustiku täitmise olukorraga kaasnev kõrgenenud tähelepanu oma keelele, mis võib loomuliku suhtlusolukorraga võrreldes variatiivsust pärssida. Seetõttu tuli eeldada, et ka suure valimi puhul ei pruugi sihitise vormivariantide variatiivsus olla piisavalt kõrge, et selle põhjal saaks teha statistiliselt usaldusväärseid järeldusi. Et seda

riski vähendada, sisaldas uuring peale vormimoodustuse testi ka vormitaju testi.

Vormimoodustuse kohta koguti keeleandmeid lünktestiga, milles sihitise kohad oli jäetud tühjaks. Seotud tekst oli koostatud nii, et üks ja sama sõna (*leping*) esines sihitisena 16 erinevas grammatilises konstruktsioonis. Katseisikutel tuli see sõna kirjutada lünka sellisel kujul, et tekst tunduks talle loomulik. Vormitaju testis tuli anda hinnang kontekstivabadele lausetele nende keelelisest loomulikkusest lähtuvalt. Laused oli konstrueeritud nii, et osa neist vastas üldkeele normile, osa aga hälbis sellest sihitise vormi poolest. Valida sai nelja hinnangu vahel: *täiesti loomulik*, *pigem loomulik*, *pigem ebaloomulik* ja *täiesti ebaloomulik*. Tajutestis oli 88 lauset, neist 52 keskendus sihitise vormivalikule ja 36 teistele verbilaienditele, mis selles artiklis vaatluse alla ei tule.

Selleks et tuvastada vastajate keeletarvituse ja keelekontaktide seost, oli küsimustikus 11 küsimust, mis puudutasid nende keelelist tausta, keelekontaktide tihedust ning keele valikut eri rahvuste vahelises suhtluses. Neile lisandusid sotsiodemograafilised taustaküsimused soo, elukoha ja vanuse kohta.

Küsimustikust oli kaks varianti: eesti emakeelega vastajatele (E) ja muu emakeelega vastajatele (M). Taju- ja vormimoodustustest olid mõlemas variandis samad, kuid keelelise tausta küsimused lähtusid vastaja emakeelest: E-rühma vastajatelt küsiti vene keele oskuse, kasutamise ja kontaktide kohta, M-rühma vastajatelt eesti keele oskuse, kasutamise ja kontaktide kohta.

1.2. Valim

Valim pidi andma ülevaate Eesti erinevate keelekeskkondade keelest ja siduma need andmed keelekontaktide tihedusega vastajate vahetus suhtlusümb-ruses. Et saada võimalikult väikeste kuludega keeleandmeid suurelt hulgalt keelejuhtidelt, valiti sihtrühmaks 16–18-aastased noored, kelle päevast suur osa möödub koolis, mille õpilaskonna keelelise tausta kohta on olemas suhteliselt täpseid andmeid.

Sellest lähtuvalt moodustati valim eesti õppekeelega gümnaasiumi õpilastest kiht- ja klastervaliku meetodit kombineerides. Eesmärgiks oli saavutada valimi esindatavus üldkogumi (eesti õppekeelega gümnaasiumi õpilaskonna) suhtes piirkonda ja soolist jaotumust arvestades. Valimi kihtide aluseks võeti Eesti neli keelekeskkonda, mis Ülle Rannut (2005: 44–45) on määratlenud venekeelsete õpilaste osakaalust lähtudes.

Valimi suuruseks kujunes 669 õpilast. Vastanutest 41% olid noormehed, 59% neiud; 70% oli 17–18 aastat vanad, 20% 16-aastased, ülejäänud valdavalt nooremad. Elukohaks märkis 72% vastanuist linna, 18% väikeasula ja 10% maakoha. 578 osalejat täitis küsimustiku E-variandi ja 91 vastanut M-variandi. Et valimis olid vaid eesti õppekeelega koolid, siis ei kajasta eesti ja muukeelsete vastajate protsent venekeelsete osakaalu piirkonnas täpselt, kuigi tendents on suurtes piirides sama (vt tabelit 1).

Et valimisse sattunud õpilaste puhul ei esinenud testide täitmisel märkimisväärseid tõrkeid, võib tulemusi pidada usaldusväärseks ja valimi põhjal saab teha statistiliselt pädevaid üldistusi üldkogumi kohta. Loomulikult ei saa gümnaasiumiõpilaste põhjal omakorda teha üldistusi kogu eesti keele kõnelejaskonna kohta või muutuste kohta eesti keeles tervikuna, aga nende keel võib siiski üsna hästi eesti üldkeeles algavatele muutustele osutada.

Valimi suurus kihtide lõikes

Keelekesk- kond	Piirkond	Venekeelsete protsent	Koole valimis	E- variant	M- variant	Vastanuud kokku
1	Tallinn ja lähiümbrus	30–50%	8	195	21	216
2	Ida-Virumaa	üle 50%	4	123	57	180
3	Tartu ja lähiümbrus	11–30%	4	119	2	121
4	Väikelinnad	alla 10%	5	141	11	152
	Kokku		21	578	91	669

1.3. Keelekontakti tugevuse hindamine

Emakeel ja kodukeel. 92% vastanuist märkis oma emakeeleks eesti keele, 7,5% vene keele ja 0,5% muu keele. Kodukeeleks märkis eesti keele 82,5%, vene keele 8%, eesti ja vene keele 8% ja muu keele 1,5% vastanuist. Arusaadavalt oli E-variandile vastanutest eesti emakeele märkinute hulk väga kõrge (99%), kodukeele poolest oli jaotumus E-variandis mõnevõrra mitmekesisem: 95% eesti keel, 4,5% eesti ja vene keel ning 0,5% (3 vastanut) vene keel. M-variandis olid tulemused oluliselt mitmekesisemad: vaid 53% oli märkinud emakeeleks vene keele, eesti keele märkis emakeeleks 42% ja 5% muu keele. Kodukeeleks märkis vene keele 56%, eesti ja vene keele 37%, muu keele 5% ja eesti keele 2% vastanuist.

Seega moodustavad M-variandile vastanuist üsna suure osa kakskeelsest peredest pärit noored. Arvuliselt enam-vähem sama palju oli kakskeelsest peredest pärit noori ka ankeedi E-variandi valinute hulgas (22). Seega osutus, et 55-st eesti-vene kakskeelsest perest pärit noorest oli 22 vastanut valinud eestikeelse ja 33 vastanut venekeelse testi. See jaotumus annab huvitavat taustainfot nende noorte etnilise enesemääratluse kohta, mis on seotud ka nende keelekontaktide tiheduse ja keele eripäradega.

Keelekontaktide hulk. Uuritavate keelekontaktide olemuse, tugevuse ja sageduse selgitamiseks oli küsimustikus viis küsimust, mis erinesid E- ja M-variandis vormi poolest, kuid olid olemuslikult samased: kõik need küsimused keskendusid vastaja ja tema välisrühma liikmete keelekontaktidele (E-variandis vene keele ja selle kõnelejatega, M-variandis eesti keele ja eestlastega).

Tabelis 2 on esitatud E-küsimustiku täitnute (578 õpilase) vastused keelekontaktide küsimustele protsentuaalselt. Iga küsimuse puhul oli võimalik valida vastus vahemikus 1 (maksimaalne keelekontaktide hulk) kuni 4 (minimaalne keelekontaktide hulk). Et mainitud viiest küsimusest moodustatud skaala sisemine usaldusväärsus osutus kõrgeks (Cronbachi alfa väärtus oli E-variandi puhul 0,722) siis on moodustatud kõigi viie küsimuse vastuste arit-

Tabel 2.

**Eesti noorte kontaktid vene keele
ja selle kõnelejadega**

	1 (maksimaalne) %	2 %	3 %	4 (minimaalne) %
Vene keele oskus	6	12	64	18
Vene keele kasutamise sagedus	4	11	57	29
Vene sõprade hulk	8	64	11	17
Kui palju on su tuttavate hulgas vene emakeelega inimesi?	15	73	0	12
Kas sul on kunagi vaja olnud suhelda vene keeles võõraste inimestega?	13	27	50	10

meetilise keskmise põhjal üldistatud arvnäitaja keelekontaktide hulk, mida hiljem on kasutatud sihitise variatiivsuse põhjuste analüüsil.¹

Tabelist 2 ilmneb, et eesti emakeelega noorte vene keele oskus ja selle kasutamissagedus on suhteliselt madal: alla 20% oskab hästi ja kasutab sageli (vastusevariandid 1 ja 2), samal ajal kui vene emakeelega sõpru ja tuttavaid on üle 80% vastanuist. Skaala keskmine oli 2,62, mis protsentuaalselt väljendudes teeks keelekontaktide hulgaks 46% maksimaalsest.

Keelekontaktide hulk arvutati ka M-ankeedi täitnute puhul (tabel 3). Ka sellel vastajaterühmal oli skaala sisemine usaldusväarsus kõrge ($\alpha = 0,753$).

Tabel 3.

**Eesti kooli mitte-eesti noorte kontaktid
eesti keele ja selle kõnelejadega**

	1 (maksimaalne) %	2 %	3 %	4 (minimaalne) %
Eesti keele oskus	75	23	2	0
Eesti keele kasutamise sagedus	71	23	6	0
Eesti sõprade hulk	56	42	1	1
Kui palju on su tuttavate hulgas eesti emakeelega inimesi?	57	42	0	1
Kas sul on kunagi vaja olnud suhelda eesti keeles võõraste inimestega?	59		33	7

¹ Cronbachi alfa näitab, kui kõrge on skaalat moodustavate muutujate omavaheline korrelatsioon. Alfa maksimumväärtus on 1, skaala sisemist usaldusväarsust peetakse heaks, kui alfa väärtus on suurem kui 0,7.

Nagu võis eeldada, oskavad eesti koolis õppivad mitte-eesti noored eesti keelt, kasutavad seda sageli ning eestlastega on neil väga tihedad kontaktid. Skaala keskmine oli 1,40 ning keelekontakti tugevus on sellel rühmal 87%, märksa kõrgem kui eesti noortel.

Et keelekontaktide tugevuse mõõdik on E- ja M-testis sisult sama, kuid peegelpildis, siis sai need koondada üheks muutujaks, mida võiks nimetada oma ja välisrühma keelekontakti tugevuseks. See iseloomustab iga uuringus osaleja ning välisrühma liikmete ja välisrühma keele kontaktide tihedust, s.t eestlastel venelastega ja vene keelega, venelastel eestlaste ja eesti keelega. Mõõdiku maksimaalväärtuseks on 1 ja minimaalväärtuseks 4.

Üsna kõnekaks identiteedi seisukohalt osutus küsimustiku E- või M-variandi valik mitmekeelsest kodust pärit noortel. Eesti ja vene keele märkis koduseks keeleks üldse 55 noort, E-variandi valis neist 22 ja M-variandi 33. Üsna oodatult ilmnes, et keelekontaktide tugevus oli seotud vastaja kodukeelega: kõige tihedamad olid keelekontaktid dominantse vene keelega kakskeelsest kodust pärit noortel,² seejärel vene noortel, siis dominantse eesti keelega kakskeelsest kodust pärit noortel ja neist märgatavalt nõrgemad ükskeelsest eesti kodust pärit noortel (vt tabelit 4).

Tabel 4.

**Eesti-vene keelekontakti tugevus
erineva kodukeelega noortel (1 – väga tihe ... 4 – puudub)**

	Vastanute arv	Keelekontakti keskmine tugevus
Kodukeel: eesti	550	2,66
eesti ja vene (E)	22	1,73
vene	54	1,49
eesti ja vene (M)	33	1,33

2. Sihitise käändevaliku variatiivsus

Vormimoodustustesti tulemused on esitatud tabelis 5. Tabelis on esitatud testlaused, millesse tuli kirjutada sõna *leping* sobivas vormis. Tühiku koht lauses on tähistatud X-iga. Iga lause kohta on tabelis kaks andmerida: E-rida tähistab E-variandi 578 vastanu tulemusi, M-rida M-variandi 91 vastanu tulemusi protsentuaalselt.

Tajutesti tulemused on esitatud tabelis 6. Seal on igast lausest kolm erineva sihitiskäandega varianti (vormitajutestis olid variandid üksteisest lahutatud ja eraldatud sihitise suhtes neutraalsete lausetega). Katseisikud pidid hindama iga variandi loomulikkust skaalal täiesti loomulikust kuni täiesti ebaloomulikuni. Iga lause kohta on jällegi kaks andmerida: E- ja M-variandi vastanute tulemustega. Tabelis on toodud nende vastajate protsent, kes hindasid vastava lause kas loomulikuks või pigem loomulikuks.

² Kakskeelsest kodust pärit noorte puhul võtsin dominantkeele määramisel appi ankeedi valiku: M-ankeedi täitnud kakskeelsest perest noorte puhul eeldasin, et nad peavad oma dominantkeeleks vene keelt ja vastupidi. Uuringu tulemused toetavad seda üldistust.

Vormimoodustustesti tulemused

Käänete esinemus partitiivse sihitise kontekstis (%)

			Nom	Gen	Part
(1)	<i>et X ei oleks hiljem tarvis</i>	E	12,0	0,5	87,5
	<i>tühistada</i>	M	30,8	7,7	61,5
(2)	<i>et X ei sõlmita</i>	E	4,9	0,3	94,8
		M	30,3	4,4	65,6
(3)	<i>meil ei ole kavatsust</i>	E	3,3		96,7
	<i>X tühistada</i>	M	18,9	15,6	65,6
(4)	<i>X ei kavatsetud tühistada</i>	E	1,7	0,3	97,9
		M	18,7	13,2	68,1
(5)	<i>ei sõlmi X</i>	E		0,7	99,3
		M	2,3	20,5	77,3
(6)	<i>lähengi Londonisse</i>	E	0,2	0,3	99,5
	<i>X tühistama</i>	M	2,2	18,0	79,8
(7)	<i>ei ole veel valmis</i>	E		0,3	99,7
	<i>X sõlmima</i>	M		19,1	80,9

Käänete esinemus nominatiivse sihitise kontekstis (%)

			Nom	Gen	Part
(17)	<i>oleks tarvis X sõlmida</i>	E	90,3	1,4	8,3
		M	44,4	13,1	42,2
(18)	<i>on kavatsus sõlmida X</i>	E	96,9	2,8	0,3
		M	76,9	15,4	7,7
(19)	<i>et X sõlmitakse kindlasti</i>	E	99,0	0,5	0,5
		M	74,4	10,0	15,6
(20)	<i>tühistage X</i>	E	99,8	0	0,2
		M	80,9	15,7	3,4

Käänete esinemus genitiivse sihitise kontekstis (%)

			Nom	Gen	Part
(33)	<i>Ühesõnaga, olime valmis</i>	E		21,4	78,6
	<i>X sõlmima</i>	M	3,3	33,0	63,7
(34)	<i>järgmisel päeval tahtis</i>	E	0,2	70,0	29,8
	<i>Microsoft X tühistada</i>	M	4,4	46,7	48,9
(35)	<i>me peame X sõlmima</i>	E	0,7	98,1	1,2
		M	3,3	73,3	23,3
(36)	<i>Keskööks saimegi X sõlmitud</i>	E	0,3	99,3	0,3
		M	16,7	76,7	6,7
(37)	<i>siis sõlmime X kindlasti</i>	E	0,3	99,5	0,2
		M	4,4	84,4	11,1

Tabel 6.

Tajutesti tulemused

A. Loomulikkushinnangud sihitistele partitiivse sihitise kontekstis
(lause loomulikuks hinnanud vastanute %)

		%
(8)	<i>Arnold Rüütlit ei valitud presidendiks</i>	E 98
		M 81
(9)	<i>Arnold Rüütel ei valitud presidendiks</i>	E 41
		M 51
(10)	<i>Arnold Rüütli ei valitud presidendiks</i>	E 7
		M 40
(11)	<i>Kui asju korda ei saa, siis me ei sõlmi lepingut</i>	E 96
		M 84
(12)	<i>Kui asju korda ei saa, siis me ei sõlmi leping</i>	E 7
		M 20
(13)	<i>Kui asju korda ei saa, siis me ei sõlmi lepingu</i>	E 8
		M 60
(14)	<i>Isa läheb seda hobust ära viima</i>	E 97
		M 87
(15)	<i>Isa läheb see hobune ära viima</i>	E 1
		M 7
(16)	<i>Isa läheb selle hobuse ära viima</i>	E 2
		M 40

B. Loomulikkushinnangud sihitistele nominatiivse sihitise kontekstis
(lause loomulikuks hinnanud vastanute %)

(21)	<i>On tarvis see auto maha müüa</i>	E 71
		M 71
(22)	<i>On tarvis selle auto maha müüa</i>	E 7
		M 46
(23)	<i>On tarvis seda autot maha müüa</i>	E 24
		M 72
(24)	<i>See seadus tühistati eelmisel aastal</i>	E 99
		M 87
(25)	<i>Selle seaduse tühistati eelmisel aastal</i>	E 4
		M 43
(26)	<i>Seda seadust tühistati eelmisel aastal</i>	E 27
		M 74
(27)	<i>Politsei kutsuti õnnetuskohale</i>	E 99
		M 94
(28)	<i>Politseid kutsuti õnnetuskohale</i>	E 39
		M 56
(29)	<i>Ettevõttel on kavatsus osta uus helikopter</i>	E 97
		M 88

(30)	<i>Ettevõttel on kavatsus osta uue helikopteri</i>	E	11
		M	46
(31)	<i>Ettevõttel on kavatsus osta uut helikopteri</i>	E	21
		M	50

C. Loomulikkushinnangud sihitistele genitiivi kontekstis
(lause loomulikuks hinnanud vastanute %)

(38)	<i>Peeter tahab kirjutada festivaliks näidendi</i>	E	88
		M	83
(39)	<i>Peeter tahab kirjutada festivaliks näidendit</i>	E	92
		M	90
(40)	<i>Peeter tahab kirjutada festivaliks näidend</i>	E	8
		M	22
(41)	<i>Liitlasväed on valmis lõpetama sõjategevuse</i>	E	86
		M	82
(42)	<i>Liitlasväed on valmis lõpetama sõjategevust</i>	E	81
		M	74
(43)	<i>Liitlasväed on valmis lõpetama sõjategevus</i>	E	12
		M	27
(44)	<i>Jutustan teile oma ainukese elusaladuse</i>	E	94
		M	84
(45)	<i>Jutustan teile oma ainukest elusaladust</i>	E	30
		M	57
(46)	<i>Jutustan teile oma ainuke elusaladus</i>	E	1
		M	10
(47)	<i>Stipendium annab uurimistööks hea võimaluse</i>	E	94
		M	91
(48)	<i>Stipendium annab uurimistööks head võimalust</i>	E	24
		M	73
(49)	<i>Stipendium annab uurimistööks hea võimalus</i>	E	15
		M	21

Nagu tulemused tabelis 5 ja 6 näitavad, esineb varieeruvust kõigi kolme sihitisekäände kasutamisel: täissihitise asemel tuleb ette partitiivi, samuti pole genitiivi ja nominatiivi kasutamine päris komplementaarne. Osasihitise asemel esineb niihästi genitiivset kui ka nominatiivset täissihitist.

Andmete detailsem analüüs tõi sihitise käändevaliku variatiivsuses esile järgmised tendentsid.

1. Samad varieeruvuse mallid ilmneseid niihästi vormimoodustuse kui ka vormitaju testis, kuigi vormitaju testis oli variatiivsuse ulatus oluliselt suurem, s.t normist hälbivaid vorme aktsepteeriti protsentuaalselt rohkem kui neid vormimoodustustestis moodustati.

2. M-testi täitjate vastustes on sihitisekäände variatiivsus oluliselt suurem kui E-variandi täitjate hulgas. See ilmneb peaaegu kõigi lausete puhul mõlemas testis.

3. Kui M-rühma vormimoodustuses on mõnes kontekstis normikohaste vormide osakaal alla 70%, siis on samas kontekstis ka E-rühma vormimoo-

dustuses variatiivsus suurenenud võrreldes ülejäänud kontekstidega (vt lauseid 1, 2, 3, 17, 33 ja 34 tabelis 5).

4. Partitiivi asemel esineb niihästi M- kui ka E-rühmas nominatiivi (vt lauseid 1–4 tabelis 5), genitiivi ülemäärast kasutamist iseloomustab vaid M-rühma (lauseid 5–7 tabelis 5). Sellel võib olla mitu seletust: üks võimalusi on, et emakeelekõneleajatele hakkavad võõrkeelekõneleja mallid mõju avaldama siis, kui normikohaste vormide sagedus langeb alla 70% (nagu ilmnes variatiivsusemallide puhul üldisemalt). Teine võimalus on, et genitiiv on sihitisena partitiivi asemel eesti keele struktuurilistest iseärasustest lähtuvalt ebaloomulikum kui nominatiivi kasutamine, mistõttu võõrkeelekõneleja mõju avaldub vaid nominatiivi suunal. Ja lõpuks võib nominatiivi kasutegur olla mõlemal kõnelejarühmal tingitud mingist kolmandast mõjutegurist (näiteks keele sisemise arengu sunnist või inglise keele passiivi mõjust).

5. Nominatiivi asemel esineb mõlemal rühmal partitiivi (lauseid 23, 26, 28, 31 tabelis 6 ja lause 17 tabelis 5), kuid genitiivi ülemäärane kasutamine iseloomustab ülekaalukalt vaid M-rühma (lauseid 22, 25, 30 tabelis 6b ja laused 17–20 tabelis 5).

6. Genitiivi asemel esineb mõlemal rühmal niihästi partitiivi kui ka nominatiivi, kuid partitiivi ülemäärane kasutamine on mõlemal rühmal oluliselt ulatuslikum (lauseid 33–35 tabelis 6 ja kõik laused tabelis 6c). Iseäranis huvitav on selles suhtes tabeli 6 lause 33, mille E-testi täitjate enamik moodustas osasihitisega. Kui vaadata lauset kontekstivabalt, siis võiks osasihitist õigeks pidada, sest valmisolek ei viita tegevuse piiritletusele, mis on üks täissihitise tingimusi (EKG II: 49–50). Kui analüüsida seda lauset aga teksti osana, milles ta esines (32), siis ilmneb, et selles lauses on objektnoomeniga *leping* tähistatu „täielikult identne varem mainitu või teadaolevaga”, mis nõuab täissihitist (Rajandi, Metslang 1979: 31):

(32) *Meie firmal on kavatsus sõlmida X Microsoftiga. Neljapäeval toimus koosolek. Seal otsustati, et kui tingimused on rahuldavad, siis sõlmime X kindlasti. Kui meid aga tahetakse petta, siis me ei sõlmi X. Ühesõnaga, me olime valmis X sõlmima. Ka vallavanem arvas, et oleks tarvis X sõlmida.*

Seetõttu võiks eeldada ka selles kontekstis täissihitise kasutamist. Kui vaadata vormimoodustustesti tulemusi, siis ilmneb, et emakeelekõneleajate taju on siin juba muutumas (nagu ka lause 34 puhul).

7. Mõnes täissihitise kontekstis näib tegevuse resultatiivsuse tähendus eesti keelest kadunud olevat (vt lauset 33 tabelis 6 ning lauseid 38 ja 41 tabelis 6c). Neis kontekstides hindasid E-rühma katseisikud partitiivi mõnevõrra loomulikumaks kui M-rühma kõnelejad, ülejäänud täissihitise kontekstides on vastupidi.

3. Sihitiskäände valiku suunad

Selleks et uurida, millised on sihitise varieerumise mallid ja nende seaduspärasused ning millised neist on kontaktimõjulised, tuleb kõigepealt selgitada, kas testides ilmnenud normist kõrvalekalded on juhuslikud või on tegevust süstemaatiliste suundadega. Statistiliselt on seda võimalik kontrollida Cronbachi testiga.

Kui võtta kokku kõik ühesuguse kõrvalekaldega laused, siis näitab Cronbachi test, kas katseisikud hindavad kõiki lauseid sarnaselt, s.t kas need, kes peavad sama kõrvalekallet loomulikuks ühes lauses, peavad samalaadset kõrvalekallet loomulikuks ka teistes lausetes. Järgnevalt analüüsingi, kas normikohasest erinevalt kasutatud sihitised väljendavad mingeid üldisemaid suundumusi ja milline on nende suundumuste sotsiolingvistiline iseloom. Testimisele kuuluvad kolm võimalikku trendi: partitiivi, nominatiivi ja genitiivi ülemäärane kasutamine.

3.1 Partitiivi ülemäärane kasutamine

Partitiivi ülemäärase kasutamise trendi esindab 12 lauset, kus täissihitise asemel on tarvitatud osasihitist. Kaheksa neist pärinevad genitiivse täissihitise kontekstist (laused (39, 42, 45, 48 ja veel neli), neli nominatiivse täissihitise kontekstist (23, 26, 28, 31). Suundumuse usaldusväärsust väljendav Cronbachi alfa oli M-vastajarühma puhul 0,8 ja E-vastajarühma puhul 0,73. Mõlemad väärtused on kõrged, mis näitab, et tegemist süstemaatilise kõrvalekaldega, mis lihtsalt esineb mõningates lausekonstruktsioonides väga ulatuslikult, teistes aga tagasihoidlikumalt.

Et Cronbachi alfa oli kõrge, sai võimalikuks kõigi sama trendi väljendavate lausete põhjal moodustada partitiivi ülemäärase kasutamise indeks, mille väärtus väljendab vastanute kalduvust aktsepteerida osasihitist täissihitise asemel. Indeksi väärtus kujuneb kõigi skaalasse kuuluvate lausete loomulikkushinnangu aritmeetilise keskmisena (mida loomulikumana tajub katseisik partitiivi täissihitise asemel, seda madalam on tema puhul indeksi väärtus). Sel viisil arvatud indeksi usaldusväärsust kinnitas asjaolu, et selle väärtused langesid kokku vormimoodustustesti tulemustega: see katseisikute rühm, kelle vormimoodustustestis esines partitiivi ülemäärast kasutamist, hindas ka ülemäärase partitiiviga lauseid loomulikumaks kui rühm, kes tarvitas vormimoodustustestis normijärgseid vorme. Rühmadevahelise erinevuse usaldusväärsust nivool 0,05 kinnitas T-test. Seega võib öelda, et mõningate katseisikute keeletajus on toimunud nihe, mistõttu nad kalduvad statistiliselt olulisel määral eelistama täissihitise asemel partitiivi.

Partitiivi ülemäärase kasutamise indeks võimaldab uurida selle trendi ja mitmesuguste sotsiodemograafiliste taustanäitajate seoseid, et selgitada trendi võimalikke põhjusi. Eelmises peatükis esitatud tulemuste põhjal võib oletada, et see sõltub keelekontaktist, sest niihästi genitiivse kui ka nominatiivse sihitise asemel esineb partitiivi niihästi E- kui ka M-vastajarühmas, kuid M-vastajarühmas oluliselt enam. Võiks niisiis arvata, et uuendusallikaks on eesti keelt teise keelena kõnelejad, kellelt see levib ka emakeelekõnelejate keelepruuki. Seda hüpoteesi on võimalik kontrollida, kui vaadata, kas partitiivi ülemäärase kasutamise ja keelekontaktide tugevuse vahel on E-vastajarühmas seos. Selle selgitamiseks kasutasin Pearsoni korrelatsioonitesti. Vastupidiselt ootustele näitas see, et E-vastajarühma puhul siin statistiliselt oluline seos puudub. Ülemäärane partitiiv ei ole seotud ka venekeelsete protsendiga piirkonnas. Seega ei ole partitiivi ülemäärase kasutamise puhul kindlasti tegemist vahetu kontaktmõjuga.

Eesti emakeeleaga kõnelejate puhul ilmneb statistiliselt oluline erinevus vaid noormeeste ja neidude vahel: noormehed kalduvad ülemäärase partitiiviga lauseid loomulikumaks pidama kui neidud. T-testi põhjal võib öelda, et

noormeeste (2,82) ja neidude (2,94) keskmiste tulemuste erinevus on ka statistiliselt usaldusväärne. Et eesti- ja venekeelsete noorte kontaktides ei ilmenud soolisi eripärasid, ei saa variatiivsuse soolist erinevust siduda otseselt keelekontaktidega.

Samal ajal on üsna selge, et partitiivi ülemäärane kasutamine on mingil viisil kontaktimõjuline, sest selle ja vastaja kodukeele vahel on päris oluline korrelatsioon ($r = 0,48$, $p = 0,01$): kõige rohkem esineb seda vene emakeelega noortel, mõnevõrra vähem kakskeelsest kodust pärit noortel ja kõige vähem eesti emakeelega noortel. Eesti, vene ning eesti ja vene kodukeelega noorte erinevused olid ka statistiliselt usaldusväärsed. Et see trend on tugevam mitte-eesti emakeelega noortel ja kakskeelsest kodust pärit noortel, siis ei ole kahtlust, et partitiivi ülemäärase kasutamise põhjused on eesti kodukeelega noortel kuidagi seotud keelekontaktiga, kuid see seos on oluliselt keerukam kui iga konkreetse kõneleja vahetu suhtluskontakt eesti keelt võorkeelena kõnelejatega.

Kui peale kodukeele arvestada analüüsis ka vastaja sugu, siis ilmneb, et partitiivi ülemäärase kasutamise trend on kõige tugevam vene emakeelega noortel, kuid neil puudub selle puhul sooline eristumine (vt tabelit 7). Ilmselt on tegemist lihtsalt teise keele omandamise vigadega, mille suhtes on mõlemad sood ühevõrra vastuvõtlikud. Teise keele kõnelejatena ei taju nad ka oma kõrvalekalde võimalikku sotsiaalset tähendust.

Variatiivsuse soolised eripärad tõusevad kõige tugevamini esile eesti-vene kakskeelsest kodust pärit noorte juures: noormeestel on partitiivi ülemäärase kasutamise indeks oluliselt madalam, s.t nad tajuvad selliseid lauseid oluliselt loomulikumana kui samasse kõnelejarühma kuuluvad neiud. Sama erinevus iseloomustab ka eesti kodukeelega noori, kuid nende puhul ei ole see nii suur. Sellise variatsioonimalli puhul võib oletada, et siin võib olla tegu varjatud prestiiži mõjuga: eriti just kaksikidentiteediga neiud püüdlevad normikohase keele kui prestiiživariandi poole, katsudes sulanduda eesti keele emakeelekõnelejate hulka. Kaksikidentiteediga noormeeste puhul on täiesti võimalik, et partitiivi ülemäärasel kasutamisel on juba mingi sotsiaalne tähendus, mida näikse jagavat ka eesti emakeelega noormehed, ilmselt varjatud prestiiži mõjul. Samal ajal tundub, et seda tunnust ei tajuta etnilisena, s.t venelaste keelpruuki iseloomustavana, vaid pigem lihtsalt standardist eristuvana.

Kodukeele ja soo koostoime on teoreetiliselt üsnagi huvitav nähtus. Artikli algul märkisin, et on suhteliselt raske seletada, miks peaksid enamuskeele kõnelejad võtma üle jooni nende keelt teise keelena kõnelejate keelest, sest sellised jooned on enamasti väga selgelt äratuntavad välisrühma keeleliste tähistena. Uuring näitab, et kakskeelsest kodust pärit keelekasutajad on sellisel puhul omamoodi vahelüliks, mille kaudu surumismõjud keelekogukonda sisenevad: et kakskeelsed kõnelevad mõlemat keelt emakeele tasemel ja võivad olla mõlema rühma liikmed, siis on loomulik, et nende sõpruskonnas võidakse osa nende keele eripärasid omaks võtta. Arvestades ka varjatud prestiiži rolli meeste puhul, on olemas täiesti reaalne põhjus, miks uuendus just eesti emakeelega noormeeste keelepruugis tugevamalt esineb. Igal juhul annavad ülaltoodud tulemused tuge D. Winfordi (2005) hüpoteesile, et surumismõjude edasikandjajaks on kakskeelsed ja tõenäoliselt ka kaksikidentiteediga kõnelejad.

Tabel 7.

**Partitiivi ülemäärase kasutamise seos
kodu keele ja vastaja sooga**

Kodu keel	Sugu			
	Mees		Naine	
	Vastanute arv	Keskmine	Vastanute arv	Keskmine
eesti	225	2,83	323	2,94
eesti ja vene	24	2,51	30	2,74
vene	20	1,98	34	2,03

3.2. Genitiivi ülemäärane kasutamine

Genitiivi ülemäärast kasutamist esineb kuues lauses, millest kolmes on genitiivi tarvitatud partitiivi asemel (10, 13, 16) ja kolmes nominatiivi asemel (22, 25, 30). Skaala Cronbachi alfa oli kõrge mõlemal rühmal (emakeelekõneleajatel 0,74 ja eesti keele kui teise keele kõneleajatel 0,81). Skaala kõrge usaldusväärsus andis tunnistust, et tegemist on ühtse trendiga, mille mõõtmiseks moodustasin genitiivi ülemäärase kasutamise indeksi samamoodi nagu partitiivi puhul. Pearsoni korrelatsioonitest näitas, et selliste lausete puhul on loomulikkushinnangud nõrgas, kuid statistiliselt usaldusväärses korrelatsioonis ($p < 0,01$) niihästi keelekontaktide võrgustiku tugevusega ($r = 0,144$) kui ka vene keele oskusega ($r = 0,139$) ja vene keele kasutamise sagedusega ($r = 0,186$) ning veel veidi tugevam on see korrelatsioon neil eesti keelt emakeelena kõnelejail, kes suhtluses venelastega valivad vene keele ($r = 0,215$).

Ka genitiivi ülemäärase kasutamise puhul ilmnes nagu partitiivigi puhul noormeeste ja neidude keskmise tulemuse väike, kuid statistiliselt usaldusväärne erinevus: E-vastajarühma noormehed peavad genitiivi ülemäärast kasutamist veidi sagedamini loomulikuks kui neiud. Kui vaadelda keskmisi tabelis 8, siis ilmneb et E-kasutajarühmal on need väga kõrged (üle 3,5), mis täisarvuni ümardades tähendaks, et nende keskmine hinnang sellistele lausetele on: „Täiesti ebaloomulik.”

Tabel 8.

**Genitiivi ülemäärase kasutamise seos
kodu keele ja vastaja sooga**

Kodu keel	Sugu			
	Mees		Naine	
	Vastanute arv	Keskmine	Vastanute arv	Keskmine
eesti	225	3,57*	323	3,69*
eesti ja vene	24	2,76	30	3,29*
vene	20	2,60	34	32,50*

* - $p < 0,01$ kodukeelte vahel.

Vene ja eesti-vene kodukeelega noorte tulemuste puhul ilmneb sama mall mis partitiivigi puhul: vene emakeelega noortel sooline eristumine puudub, suurim on see eesti-vene kakskeelsest kodust pärit noortel. Partitiivist erineb genitiiv kolmes asjaolus. Esiteks, kakskeelsed noormehed on genitiivi ülemäärase kasutamise puhul tunduvalt lähemal vene noormeestele kui eesti noormeestele. Teiseks, genitiivi ülemäärast kasutamist peavad kõik vastanud üsna ebaloomulikuks, selle keskmine on 0,7 punkti kõrgem kui partitiivi puhul. Kolmandaks, partitiivi puhul ei ilmnenud seost keelekontaktide tugevusega.

Need erinevused on teoreetiliselt huvitavad. Mõlemad trendid on paralleelsed, nad järgivad sama seaduspära. Partitiivi ülemäärane kasutamine on levinum, genitiivi oma suhteliselt marginaalne. Eesti kodukeelega noortel see peaaegu puudub, mis eristab neid üsna selgelt kakskeelsetest ja vene emakeelega noortest. Partitiivi ülemäärase kasutamise puhul on kakskeelsed oma näitajate poolest lähedasemad eesti kodukeelega noortele. Seega näib genitiivi ülemäärane kasutamine olevat kitsalt vene etnilise taustaga kõnelejate tunnus, partitiivi oma aga üldisem nähtus, millel etniline värving peaaegu puudub. See erinevus võib seletada ka asjaolu, miks partitiivi puhul ei ilmnenud statistiliselt usaldusväärset seost keelekontaktide tihedusega: partitiivi ülemäärane kasutamine ei ole enam lihtsalt kontaktmõju, ta on hakanud elama oma iseseisvat elu. Need seaduspärad võivad heita olulist valgust kontaktmõjude mõistmisele. Nimelt viitab selline mall, et keelekontakt on muutuse algatamisel määrav selle algusfaasis, aga sedamööda, kuidas trend üldistub ja laieneb, hakkab ta levima juba teiste mõjutegurite toel. Sellel stsenaariumil on mõningane sarnasus Bernd Heine ja Tania Kuteva (2003; 2005) kontaktipõhise grammatikaliseerumise ideega. On võimalik, et keelemuutuse juures ka üldisemalt annab kontakt vaid esimese tõuke, edasine areng aga kulgeb keele oma sisemiste põhjuslike protsesside toel. Selle hüpoteesi paikapidavust on võimalik kontrollida kontaktipõhise varieerumise edasistes uuringutes.

3.3. Nominatiivi ülemäärane kasutamine

Nominatiivi ülemäärast kasutamist esines niihästi genitiivi (40, 43, 46, 49 ja veel neli lauset) kui ka partitiivi asemel (tajutesti lause 9 ja moodustustesti laused 1–4). Genitiivi asemel kasutati nominatiivi ainult M-kasutajarühmas. E-kasutajarühmas oli variatiivsus väga väike ja juhuslik ega moodustanud statistiliselt ühtset suundumust.

Teisiti on nominatiivi kasutamisega partitiivi asemel. Seda iseloomustab lause 9 (*Arnold Rüütel ei valitud presidendiks*) ja produktsioonitesti laused 1–4. Enamikku neid lauseid iseloomustab umbisikulise tegumoe eitav kõne.

Võrdlus keelekontaktide hulga ja teiste kontakti väljendavate tunnustega näitas, et nominatiivi ülemäärane kasutamine on E-vastajarühmal statistiliselt oluliselt sõltuv keelekontaktide intensiivsusest. Tabel 9 toob ära T-testi tulemused, mida kasutati nominatiivi ülemäärase kasutamise ja keelekontaktide vaheliste seoste tuvastamiseks lausetes 1–4 ja Pearsoni korrelatsioonitesti tulemused lause 9 osas. T-testiga selgitatakse, kas kahe rühma keskmiste erinevus mingi pideva muutuja suhtes on statistiliselt oluline, Pearsoni test näitab kahe pidevmutuja seost. Mõlemad testid tehti E-ankeedi täitnutele.

**Keelekontaktide seos
nominatiivi ülemäärase kasutamisega**

			Keele- valik	Võrgustik	Sagedus	Oskus
(1)	<i>et X ei oleks hiljem</i>	nom	2,94*	2,50*	3,01	2,76
	<i>tarvis tühistada</i>	part	2,47*	2,64*	3,13	2,96
(2)	<i>et X ei sõlmita</i>	nom	3,01	2,34**	2,79*	2,54*
		part	2,50	2,64**	3,13*	2,96*
(4)	<i>X ei kavatsatud</i>	nom	4,03*	1,96**	2,30	2,00**
	<i>tühistada</i>	part	2,50*	2,64**	3,12	2,95**
(3)	<i>Meil ei ole kavatsust</i>	nom	2,53	2,49	2,95	2,84
	<i>X tühistada</i>	part	2,53	2,63	3,12	2,94
(9)	<i>Arnold Rüütel</i>					
	<i>ei valitud presidendiks</i>	r	-0,132**	0,149**	0,153**	0,109**

* -p < 0,05; ** -p < 001

T-testis olid võrreldavateks rühmadeks need vastajad, kes moodustasid produktsioonitestis nominatiivse sihitise (read *nom* tabelis 9), ja need, kes moodustasid samadest lausetest normikohase partitiivse sihitise (read *part*). Vaadeldi, kas nende kahe rühma keskmised erinevad keelekontakti tugevust ja iseloomu näitavate pidevmuutujate suhtes. Pidevmuutujateks olid vene keele valik venekeelsete õpilastega suheldes (tabelis 9 tulp *keelevalik*, väärtuste vahemik 1–8: mida kõrgem keskmine, seda enam eelistatakse kasutada vene keelt); keelekontaktide võrgustik (*võrgustik*, väärtuste vahemik 1–4: mida madalam keskmine, seda tihedam võrgustik venekeelsetega); vene keele kasutamise sagedus (*sagedus*, väärtuste vahemik 1–4: mida madalam keskmine, seda sagedasem vene keele kasutamine); vene keele oskus (*oskus*, väärtuste vahemik 1–4: mida madalam väärtus, seda parem vene keele oskus). Arvud tabeli lahtrites näitavad, milline oli vastava rühma keskmine. Hüpootees oli, et kui nominatiivse sihitise moodustanute keskmised näitavad tugevamat keelekontakti, siis võib järeldada, et nominatiivse sihitise kasutamine on kuidagi seotud keelekontaktide tihedusega.

Tabelis 9 esitatud testide tulemused kinnitavad seda hüpoteesi vägagi kõrge usaldusväärsusega: kõigil juhtudel osutavad nominatiivse sihitise moodustanud kasutajarühma keskmised tihedamale keelekontaktile kui partitiivse sihitise moodustanutel, pooltel juhtudest (8 juhul 16-st) oli keskmiste erinevus statistiliselt usaldusväärne 0,05 või 0,01 tasemel. Pearsoni korrelatsioonitesti mõõdeti lausele 9 antud loomulikkusehinnanguid samade pidevmuutujate suhtes. Kõigil juhtudel ilmneb usaldusnivool 0,01 nominatiivi loomulikuks pidamise ja keelekontaktide tugevuse vahel nõrk korrelatsioon (korrelatsioonikoefitsient *r* jäi vahemikku 0,11 kuni 0,15).

Seega on nominatiivi ülemäärase kasutamise puhul tegu trendiga, mille levik on otseselt seotud keelekontakti tugevusega. Seosed ei ole küll väga tugevad ega erinevused eri kasutajate vahel väga suured, kuid need on läbivalt ühesuunalised ja enamikul juhtudest ka statistiliselt usaldusväärsed.

Ka need tulemused on teoreetiliselt huvitavad, sest heidavad valgust kaht tüüpi keelekontaktide – tõmbamis- ja surumismõjude – omavahelisele läbipõimumisele. Tõmbamise puhul ei pruugi lähtekeele kõnelejad sihtkeelt üldse osata, tõmbamise töö teeb ära kakskeelne sihtkeele kõneleja. Surumisest tingitud kontaktmõjul kanduvad sihtkeelt võõrkeelena kõnelejate fluktuatsioonid sihtkeelde kakskeelsetelt lähtekeele kõnelejatelt. Sihtkeele kõneleja ei pruugi lähtekeelt ise osatagi. Mõlemad kirjeldatud stsenaariumid kujutavad prototüüpseid olukordi. Nominatiivse sihitise ülemäärane kasutamine näitab, et on olukordi, kus mõlemad kontaktmõjud on sedavõrd läbi põimunud, et pole võimalik öelda, kas tegu on tõmbamis- või surumismõjudega – tulemused näitavad selgelt, et eesti keelt teise keelena kõnelejad kasutavad innovatiivseid vorme oluliselt enam kui emakeelekõnelejad, samal ajal esineb eesti keelt emakeelena kõnelejal neidsamu innovatiivseid vorme sagedamini siis, kui nad oskavad vene keelt keskmisest paremini ja kasutavad seda keskmisest enam. See aga tähendab, et nad võivad neid mõjusid võib-olla ka ise tõmmata, mitte ainult surumise kaudu vastu võttes.

4. Kokkuvõte ja prognoos: eesti sihitisesüsteemi arengutendentsid

Eesti sihitiskäände valiku trendide analüüsi põhjal võib teha järgmise kokkuvõtte.

1. Vene emakeelega noorte surumismõjude tõttu on eesti emakeelega koolinoortel märgata sihitiskäände kasutamisel mõningast samasuunalist varieerumist.

2. Kõige laiemal ulatusega on partitiivi kasutamine täissihitise asemel. Vene emakeelega keelekasutajatel on see tugevaim, kakskeelsetel mõnevõrra nõrgem, kuid olulisel määral sooliselt eristunud: noormehed peavad partitiivset sihitist täissihitise asemel loomulikumaks kui neiud. Kõige vähem aktsepteerivad partitiivi täissihitise asemel eesti emakeelega noored, kuid ka neil esineb partitiivseid vorme täissihitise asemel 30% juhtudest ja 33% vastanuist peab neid loomulikuks või pigem loomulikuks. Nii nagu kakskeelsete puhul on ka eesti emakeelega noorte seas see trend tugevam noormeestel.

3. Tugevuselt järgmine on nominatiivi ülemäärane kasutamine umbisikulise tegumoe eitava kõne puhul. Ka see trend on tugevaim vene emakeelega noortel ja nõrgim eesti emakeelega noortel, viimased kasutavad nominatiivset sihitist normikohase partitiivi asemel 5,5% juhtudest. Sel puhul ilmneb eesti emakeelega kõnelejal oluline positiivne seos keelekontaktide tugevusega, kuid sooline eristumine puudub.

4. Kõige nõrgem on genitiivi ülemäärase kasutamise trend, mis eesti emakeelega kõnelejal praktiliselt puudub (0,7% juhtudest), samal ajal sõltub see keelekontaktidest venekeelsetega, kelle puhul on genitiivse sihitise ülemäärane kasutamine üsna selge ja eristuv tunnus.

Kõigi kolme sihitiskäände ülemäärase kasutamise trendi vahel on mõlemas vastajarühmas kõrge korrelatsioon (r 0,4–0,7), mis viitab sellele, et nende ühisnimetajaks on eesti sihitise süsteemi stabiilsus: need, kes aktsepteerivad normist kõrvalekalduvaid vorme vähem, teevad seda kõigi juhtude puhul, need, kes tajuvad ülekasutusjuhte loomulikumana, teevad seda kõigis

kontekstides. Ühesõnaga, variatiivsus iseloomustab kõnelejaid, kelle jaoks on sihitiskäänete süsteem tervikuna mõnevõrra ähmasem.

Kui moodustada kõigi kolme trendi põhjal üks normivälise sihitise aktsepteeritavuse indeks, mis võtab kokku vastanute hinnangu kõigi 27 kõrvalekaldega lause kohta, siis on E-rühma loomulikkushinnangute keskmine 3,38 ja mediaan 3,46 (skaala $\alpha = 0,74$ ja $N = 547$). See tähendab, et keskmiselt andis eesti emakeelega noor nendele lausetele hinnangu, mis jääb pigem ebaloomuliku (3) ja ebaloomuliku (4) vahele, väikese kaldega pigem ebaloomuliku suunas. Seega sihitise käändesüsteemi kui terviku destabiliseerumisest eesti emakeelega koolinoorte puhul rääkida ei saa. Variatiivsus on kõrge vaid mõnes kitsalt piiritletud kontekstis (laused 9, 17, 23, 26, 33, 34, 39, 42, 45), ülejäänuis aga suhteliselt madal.

Seetõttu ei ole sihitiskäänete variatiivsusega seoses põhjust rääkida struktuurilisest erosioonist, mis iseloomustab ohustatud keeli, mille kõnelejate nooremad põlvkonnad on kakskeelsed ja kelle dominantne keel on juba vahetatud. Selle uuringu keelejuhid on väga selgelt dominantse eesti keelega ja isegi kui nende keeles hakkab mõni sihitissüsteemi tahk ähmastuma, on selle tagajärjeks hiljem tõenäoliselt mõni analoogiamuutus või mõne kategooria reanalüüs. Pealegi ei tähenda sihitiskäänete variatiivsus tingimata veel keelemuutust.

Asjaolu, et aritmeetiline keskmine on madalam kui mediaan, tunnistab siiski, et vastajate hulgas on rühm noori, kelle keeletunde jaoks on innovatiivsed vormid üsna loomulikud paljudes kontekstides. Selliseid noori, kes hindavad kõiki normist erinevat 27 testlauset pigem loomulikuks või loomulikuks, on E-valimis 92. See on 16% kõigist E-küsimustiku täitnutest. Kui arvestada ebastabiilsuse tekkimise 30% lävendiga, siis jääb see veel tublisti kriitilisest punktist allapoole, isegi E- ja M-rühmal koos on see protsent ainult 22%. Seega võib arvata, et tõsisemat mõju võiksid eesti keelt teise keelena kõnelejad eesti emakeelega noorte sihitiskäänete kasutamisele hakata avaldama siis, kui nende hulk eesti koolis oleks poole suurem praegusest. Aga ka sel juhul tuleb arvestada, et innovatiivsetel vormidel on sageli hinnanguline külg, mis võib muutuse kulgu pärssida.

Samuti tuleb arvestada haridussüsteemi konservatiivset ja süsteemi säilitavat mõju. Uuringust selgus muu hulgas, et normivälise sihitise aktsepteerimine oli nõrgas korrelatsioonis niihästi kooli riigieksami keskmise tulemusega (korrelatsioonikoefitsient $r = 0,19$, $p < 0,01$) kui ka õpilase haridustee pikkusega ($r = 0,12$, $p < 0,01$).³ Ühesõnaga, mida parema tasemega koolis noor õpib ja mida kaugemale ta on oma õpingutes jõudnud, seda väiksem on ta kalduvus normivälise sihitiskäänete normaalseks pidada. Siiski näitas lineaarse regressiooni test, et need kaks tegurit suudavad üheskoos seletada vaid 5% sihitiskäänete variatiivsusest. Seega ei maksaks loota emakeeleõpetaja imetevale jõule, kui keelemuutus juba tegelikult toimuma on hakanud (seda on ka varasemad uuringud näidanud, vt Hint 1980).

Kuigi tõsisemast keelekontakti põhjustatud muutusest eesti sihitisesüsteemi puhul pole põhjust rääkida, on eeldused selleks olemas. Fluktuatsioonide suund ja iseloom võimaldavad esitada ka üsnagi tõenäolise prognoosi edasise

³ Kooli riigieksamitulemuste keskmisena arvestati Eesti Ekspressis (7. IX 2006) avaldatud eesti koolide pingereas esitatud andmeid. – <http://paber.ekspress.ee/viewdoc/A125C0A212A908BAC22571E00054B703>

arengu suhtes sel juhul, kui eesti keelt praegu mõjutavad kontaktmõjud jäävad oma olemuselt samaks ja nende tugevus ei kahane või mõnevõrra isegi tõuseb.

Sellisel juhul võib ette näha sihitiskäänete aspektivastanduse järkjärgulist taandumist. Võrreldes soome keelega, mis nagu eesti keelgi kasutab aspektisuhete väljendamiseks sihitise käändeid, on eesti keel juba praegu oluliselt analüütilisem, kasutades mitmesuguseid afiksaaladverbe, samal ajal kui soome keeles püsib kogu vastandus käänedel (Sulkala 1996). Helle Metslang (2001) on näidanud, kuidas keelekontaktide ja keelesiseste innovatsioonide mõjul on viimastel sajanditel tõusnud *ära* ja mitme teise afiksaaladverbi kasutussagedus, mille tulemusel on aspektuaalsuse väljendamine tasapisi nihkumas sihitiselt verbile, mis on selleks aspektuaalsuse iseloomu arvestades ka sobivam.⁴

Perfektiiivsust väljendavate verbipartiklite areng on eesti keeles sihitise aspektuaalsuse võimaliku taandumise oluline eeldus. Samal ajal ei tähenda eeldus iseenesest veel seda, et selline areng tingimata toimuma peaks. Grammatikaliseerumise puhul on palju näiteid, et uued ja vanad keelevahendid väljendavad sama tähendust korraga, ilma et oleks märke vana süsteemi kadumisest. Kui aga keeles on mõjureid, mis kadu soodustavad, siis muutub vana süsteemi vähemalt osaline lihtsustumine tõenäolisemaks. Eesti keele puhul on need tingimused praegu täidetud, sest eesti keelt teise keelena kõnelejatel on püsiv ja märgatav tendents kasutada täissihitise asemel osasihitist. Uuring näitas, et see mõju on leidnud tee ka eesti emakeelega noorte keeletunnetusse. Partitiiv on kõige sagedasem eesti keele sihitiskääne [71,4% ilukirjanduse sihitistest (Tauli 1968) ja 74,7% üliõpilastööde vabas kirjalikus tekstis esinenud sihitistest (Pool 2007) on partitiivsed] ja surumismõjude tõttu kasvab selle sagedus veelgi, mistõttu on võimalik, et partitiiv reanalüüsitakse mingil hetkel akusatiiviks. Sellise reanalüüsi sümptomiteks oleksid niisugused aspektivaheldusega paarid nagu lauses 50 ja 51 ning partitiivi kasutamine sellistes lausetes, nagu on näide 52:

(50) *Jüri põletas prahti: Jüri põletas prahti ära;*

(51) *Malle lõpetas lugemist: Malle lõpetas lugemist ära;*

(52) *Juhtumi kohta algatati eeluurimist.*

Selline areng võiks genitiivi sihitiskäänete hulgast välja viia. Igal juhul näib genitiiv olevat eesti emakeelega noortel sihitise käänete seas nõrgim: vormimoodustustestis oli korrektseid vorme neil 77%, samal ajal ei kipu nad seda ka teises kontekstis ülemäära kasutama. Nii on tegemist käändega, mis annab pigem oma positsioone sihitise süsteemis käest, kui neid juurde võib.

Muidugi ei sõltu akusatiivi kujunemine mitte üksnes sihitise aspektivahelduse kadumisest, vaid ka objektnoomeni iseloomust, s.t kas on tegemist piiritlemata ainega või piiritletud asjaga. Partitiivil on tugev piiritlematuse tähendus nii sihitise kui ka aluse ja öeldistäite puhul, kus ta vaheldub nime-tavalise vormiga. See tähendab, et isegi kui genitiivse sihitise kasutuskontekstid peaksid oluliselt ahenema ja sagedus järsult kahanema, on äärmiselt

⁴ Siiski paigutub eesti keeles afiksaaladverb tüüpiliselt sihitise, mitte verbi taha (*Poiss söi supi ära*), mis võib tähendada, et see marker grammatikaliseerub kunagi jällegi sihitise külge, nii et oleme noomenipõhise aspektivahelduse juures tagasi.

vähetoenäoline, et genitiiv võiks totaalsuse-partsiaalsuse väljendamisest täielikult kaduda. On küll võimalik, et niisugused lausepaarid nagu *ma jõin vett* ja *ma jõin vett ära* hakkavad kunagi erinema vaid aspekti poolest, s.t et tegu on kas lõpetamata või lõpetatud tegevusega, kusjuures vee hulk on mõlemal juhul määratlemata. Samal ajal vajab keel ka võimalust tervikut väljendada ja isegi kui seda peaksid kunagi hakkama väljendama vaid kvantorid *kõik*, *kogu* ja *terve*, on väga ebatõenäoline, et need konstruktsioonid praegusega võrreldes eriti muutuksid. Seega, isegi kui genitiiv peaks kaduma sihitise perest, jäävad *ma jõin kogu vee ära* ja *sa söid terve jäätise ära* üsna kindlalt alles.

Midagi juhtub üsna kindlasti ka nominatiivse täissihitisega. Käskivas kõneviisis on ta püsimine üsna kindel, sest koos partitiiviga moodustab ta eesti keeles hästi juurdunud piiritletud ja piiritlemata vastanduse, mis töötab koos aspektimarkeriga väga hästi: võrreldagu kas või lauseid *laual on suppi*; *supp on laual*; *söö suppi* ja *söö supp ära*.

Hoopis teistsugune võib aga olla nominatiivse sihitise käekäik umbisikulises tegumoes. Valitseb üldine konsensus, et umbisikuline tegumood ja seisundipassiiv on eesti keeles eraldi kategooriad (EKG II: ...), kuid nende piirialal on konstruktsioone, millel on mõlema tunnuseid (Lindström, Tragel 2007). Praegune kontaktmõjuline nominatiivse sihitise ülemäärase kasutamise trend annab tunnistust nihetest sellel piirialal: umbisikulise tegumoe eitava kõne vormidega koos mõjub nominatiivne sihitis paljudele loomulikuna. See on ka mõistetav, sest sellistes lausetes puudub subjekt, mistõttu nominatiivset sihitist on kerge aktsepteerida passiivilausede eeskujul lause alusena. Seega võib ennustada, et praeguste mõjude jätkudes hakkab passiiv eesti keeles tasapisi laienema.

Umbisikulise tegumoe eitava kõne puhul saavad kõigepealt heakskiidu perfektiivse sisuga laused, nagu *Arnold Rüütel ei valitud presidendiks*, kus objektnoomen on piiritletud. Tegelikult ongi sellises lauses partitiivse sihitise kasutamine ebaloomulik. Mees ju kandideeris, kuid teda ei valitud. Seega on täidetud eesti totaalobjekti sisulised nõuded: tegevuse perfektiivsus ja objekti terviklikkus. Samal ajal tähendaks see ühtlasi seisundipassiivi väikest, aga olulist laienemist passiivi suunas, mis ei väljenda mitte üksnes seisundit, vaid on universaalne vahend aktiivilausede infostruktuuri transformeerimiseks. Võib-olla võiks juba praegu *nud-* ja *tud-*kesksõna nimetada aktiivi ja passiivi kesksõnaks, sest just *tud-*kesksõna konstruktsioonides on impersonaalsus asendunud passiiviga.

Mida tugevamaks muutub passiiv, seda suuremaks läheb surve aspekti-verbidele, mis võimaldavad niihästi nominatiivset kui ka partitiivset sihitist. Ilmselt tuleb kunagi aeg, kui nominatiivivormid on markeerimata ka praeguse umbisikulise tegumoe oleviku ja lihtmineviku konstruktsioonides, väljendades passiivile tüüpilise sõnajärjega passiivile tüüpilist perfektiivset tähendust: *Töö lõpetati*; *Supp söödi ära*. Alles jääb ka partitiivne vorm, kuid ilmselt vaid lausetes, kus imperfektiivset tähendust rõhutatakse leksikaalsete vahenditega: *Kaks nädalat lõpetati tööd*; *neljapäeviti söödi ainult suppi*.

Iseküsimus on muidugi, kas ja millal see ennustus täituda võiks. Keele muutumine on üsna sarnane ilma muutumisega, selle vahega, et nädalate asemel on sajandid. Ja nii nagu ilma puhul on mõnikord pikki perioode, kui ilm ei muutu ja nädalaprognoosid peavad kenasti paika, on ka keel mõnikord pikka aega stabiilne või kõigub veidikene siia-sinna. Seejärel aga võib tulla

perioode, kui tekib palju ebapüsivaid mõjutegureid, mille kogumõju pole võimalik prognoosida (vt Dixon 1997). Kui lähtuda eesti sihitisesüsteemi senisest arengust, siis suurim muutus, mis meid eristab soome keelest, on *ära* ja teiste afiksaaladverbide aspektipartikliteks kujunemine. Nende areng on tõusude ja mõõnadega kulgenud oma kolmsada aastat (Metslang 2001), kuid nendel põhinev aspektisüsteem pole veel kaugeltki välja kujunenud. Isegi väga tormilistel aegadel (nagu näiteks William vallutaja järgsel Inglismaal) on suurte struktuurimuutuste toimumine võtnud tublisti üle saja aasta. Seetõttu polegi võimalik ennustada, kas ja kunas ülalkirjeldatud arengud lõpule jõuavad. Ainus mida me oma eluajal ilmselt võime näha, on ühe või teise konteksti liikumine ühest kategooriast teise. Umbes nii nagu on juhtunud täisihitise taandumisega lausetest 33, 34, 39, 42...

Kirjandus

- Anderson, B. 1999. Source-Language Transfer and Vowel Accommodation in the Patterning of Cherokee English /ai/ and /oi/. – *American Speech* 4, lk 339–368.
- Clyne, M. 2003. *Dynamics of Language Contact. English and Immigrant Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dixon, R. M. W. 1997. *The Rise and Fall of Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ehala, Martin 1996. Self-organization and Language Change. – *Diachronica*, kd 13, nr 1, lk 1–28.
- Ehala, Martin 1998. Eesti keele arenguteid: korporatiivsus vs. avatus. – *Keel ja Kirjandus*, nr 11, lk 733–739.
- Ehala, Martin, Üprus, Tene 2008. The Mechanism of Substrate Impact on Superstrate. Assessing Uralic Substrate in Germanic. – *Linguistica Uralica*, nr 2, lk 81–96.
- EKG II = M. Ereht, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika II. Süntaks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993.
- Heine, Bernd, Kuteva, Tania 2003. On Contact-Induced Grammaticalization. – *Studies in Language*, kd 27, nr 3, lk 529–572.
- Heine, Bernd, Kuteva, Tania 2005. *Language Contact and Grammatical Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hint, Mati 1980. Minevikuline ja tulevikuline aines keelesüsteemis. Prosodia-tüübi nihked ja selle tagajärjed. – *Keel ja Kirjandus*, nr 4–6, lk 215–223, 270–278, 349–355.
- Johanson, L. 2002. Contact-Induced Change in a Code-Copying Framework. – M. C. Jones, E. Esch (toim), *Language Change. The Interplay of Internal, External and Extra-Linguistic Factors*. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, lk 285–313.
- Labov, William 1963. The Social Motivation of a Sound Change. – *Word* 19, lk 273–309.
- Lindström, Liina, Trägel, Ilona 2007. Eesti keele impersonaali ja seisundi-passiivi vahekorras adessiivargumendi kasutamise põhjal. – *Keel ja Kirjandus*, nr 7, lk 532–553.

- M e t s l a n g, Helle 2001. On the Developments of the Estonian Aspect. The Verbal Particle *ära*. – The Circum-Baltic Languages. Typology and Contact. Vol 2. Ö. Dahl, M. Koptjevskaja-Tamm (toim). Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 443–480.
- M i l r o y, Lesley, M i l r o y, James 1992. Social Network and Social Class. Towards an Integrated Sociolinguistic Model. – Language in Society, nr 1, lk 1–26.
- P o o l, Raili 2005. Täis ja osasihitis kõrgtasemel eesti keelt teise keelena kõnelejate kirjalikus keelekasutuses. – Teine keel. Uurimusi eesti keele kui teise keele omandamisest. Toim R. Pool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 8–74.
- P o o l, Raili 2006. Täis- ja osasihitise kasutamisest eesti keelt teise keelena õppijate pilgu läbi. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 2. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 185–202.
- P o o l, Raili 2007. Täis- ja osasihitise omandamise ning markeerituse seosest. – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 35–50.
- R a j a n d i, Henno, M e t s l a n g, Helle 1979. Määramata ja määratud objekt. Tallinn: Valgus.
- R a n n u t, Ülle 2005. Keelekeskkonna mõju vene õpilaste eesti keele omandamisele ja integratsioonile Eestis. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- S u l k a l a, Helena 1996. Expression of Aspectual Meanings in Finnish and Estonian. – Estonian: Typological studies. M. Ereht (toim). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 165–225.
- T a u l i, Valter 1968. Totaalobjekt eesti kirjakeeles. – Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 145. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, lk 216–224.
- T h o m a s o n, Sarah G. 2001. Language Contact. An Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- T h o m a s o n, Sarah G., K a u f m a n, Terrence 1988. Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics. Berkeley: University of California Press.
- T o r n, R. 2003. Object Case Marking. English Influence on the Use of Estonian by Three Estonian-English Bilingual Children. – Kalbotyra 53, nr 3, lk 1–9.
- V a n C o e t s e m, Frans 1988. Loan Phonology and the Two Transfer Types in Language Contact. Dordrecht: Foris.
- W i n f o r d, D. 2005. Contact-Induced Changes. Classification and Processes. – Diachronica, nr 22, lk 373–427.
- Ü p r u s, Tene 2005. Eestlaste keeleline kohanemine eesti-vene segagrupi suhtluses. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 379–388.

R E S Ü M E E